

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

"THE ART LIBRARY IS A PLURAL ENTITY"

Paul Greenhalgh

ARTIKEL

Over de problematiek van de kunstbibliotheken is in Vlaanderen tot nog toe bijzonder weinig gepubliceerd. Dit gebrek aan reflectie zou kunnen samenhangen met het feit dat de kunstbibliotheken in Vlaanderen niet of nauwelijks georganiseerd zijn. In landen waar dat wel het geval is, leveren beroepsverenigingen een platform waar gereflecteerd wordt over het begrip van de kunstbibliotheek.

Dit artikel wil een aanzet geven tot een dergelijke reflectie in de hoop zo de samenwerking tussen de bestaande kunstbibliotheken in Vlaanderen te bevorderen.

Saskia Scheltjens

Romestraat 11, 8400 Oostende
Tel.: 059/50.81.18 - fax: 059/80.57.52
E-mail: saskia.scheltjens@village.uu.net.be
Bibliothecaris-documentalist PMMK Oostende

Beatrice De Clippeleir

Zwartzustersstraat 34, 9000 Gent
Tel.: 09/233.81.06 - fax: 09/225.42.90
e-mail: Beatrice.Declippeleir@bib.sintlucaswenk.be
Bibliothecaris Hogeschool voor
Wetenschap en Kunst, Sint Lucas Gent

Door hun hoge actualiteitswaarde vormen (duur) onderdeel van elke kunstbibliotheek.

gewijzigde term 'kunst(historische) bibliotheek' tegen. Dit is alleszins een betere benaming, maar ze voldoet nog steeds niet echt.

HET BEGRIIP 'KUNSTBIBLIOTHEEK'

Definitie en terminologie

'Kunstbibliotheek' is in het Nederlands geen ingeburgerd begrip. Dit in tegenstelling met het Engelse 'art library' of het Franse 'bibliothèque d'art'. In het verklarend woordenboek van BDI-terminologie, in 1990 uitgegeven door het NBLC, komt de term 'kunstbibliotheek' zelfs niet voor. Enkel de meer gespecialiseerde term 'kunsthistorische bibliotheek' wordt vermeld. Die wordt gedefinieerd als "een bibliotheek of afdeling van een bibliotheek waarvan de collectie hoofdzakelijk betrekking heeft op beeldende kunsten en kunstgeschiedenis". Wat opvalt is de discrepantie tussen de term die verwijst naar een bibliotheek met enkel een kunsthistorische collectie, en de omschrijving die ook een verwijzing bevat naar de beeldende kunsten in het algemeen. In de meest recente on line publicaties van het RKD (Rijkskunsthistorisch Documentatiecentrum) ¹ komt men de licht

In andere landen en taalgebieden is de situatie anders. In de Angelsaksische wereld omschrijft de *International Encyclopedia of Information and Library Science* ² 'art libraries' als "libraries whose primary function is to acquire, store and provide access to information relating to all aspects of the visual arts". Hierbij ligt de nadruk op de grote diversiteit die alle kunstbibliotheken kenmerkt. Deze veelzijdigheid beïnvloedt het functioneren dermate dat men kan spreken van een aparte bibliotheeksoort, over alle institutionele verschillen heen. Philip Pacey citeert Trevor Fawcett, zijn voorganger als voorzitter van ARLIS/UK&Eire (Art Libraries Society/United Kingdom & Ireland), wanneer hij het belangrijkste kenmerk van een kunstbibliotheek omschrijft: "[...] Thus Fawcett identifies the extraordinarily wide framework in which the art librarian operates, and the art librarian's involvement with disparate materials [...] as perhaps the *italics* [in the author] most crucial ways in which art libraries differ from other libraries" ³.

kunsttijdschriften een zeer belangrijk (en
Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.

Historiek: ontwikkeling van het begrip kunstbibliotheek

De Nederlandstalige term 'kunst-historische bibliotheek' verwijst specifiek naar de ontstaansgeschiedenis⁴ van het begrip van de kunstbibliotheek.

De omgang met kunst zoals wij die vandaag de dag kennen is nog niet zo oud. De allereerste vorm van kunstgeschiedenis was de biografie. Het bekendste voorbeeld daarvan is Giorgio Vasari met *De levens van grote schilders* in 1550. Voor de Nederlanden is er het zeer belangrijke *Schildersboek* van Karel van Mander. Het idee echter dat kunst een uitdrukking is van de 'Volksgeschiedenis' en de behoefte om deze band historisch bevestigd te zien, is afkomstig uit de romantiek. Johann Joachim Winckelmann wordt met zijn werk *Geschiede der Kunst des Altertums* (1764) door velen als de grondlegger van de kunstgeschiedenis beschouwd. Pas ruim honderd jaar later, in 1844, zou men deze discipline officieel erkennen door een leerstoel 'kunstgeschiedenis' aan de universiteit van Berlijn te installeren. De academische kunstopleidingen werkten in die tijd ook binnen datzelfde historicistisch

paradigma⁵. Deze kunsthistorische fundering binnen de beoefening en studie van de beeldende en toegepaste kunsten had onvermijdelijk ook haar invloed op de bibliotheken die beide opleidingen ondersteunden. Enkele van de meest in het oog springende kenmerken van dit historicistisch paradigma zijn: de chronologisch geordende classificaties, een collectie die een eurocentrisch bepaalde canon van kunsthistorische werken bevatte, de gelijkgeschakeling van de studie en beoefening van de kunst met een historisch gefundeerde omgang met voorgaande kunstwerken.

Met de opkomst van het modernisme veranderde het idee over wat kunst was grondig en daarna ook de ideeën over de taak van kunstbibliotheken. Deze gewijzigde opvattingen werden vooral gretig toegepast in de praktische kunstopleidingen. Niet de band met het verleden moest worden aangehaald maar het hier en nu was belangrijk. Niet het kunnen opzoeken van en verwijzen naar kunstenaars uit een ver verleden, maar het grasduinen en inspiratie opdoen bij tijdgenoten primeerde plotseling. De kunstbibliotheken moesten dus meer de nadruk leggen op de meest actuele ontwikkelingen in de kunstwereld. Vele deden dat door in eerste instantie een uitgebreide tijdschriften-collectie uit te bouwen en deze zo geavanceerd mogelijk te ontsluiten.

Binnen de bibliotheken van de universitaire kunstopleidingen en in het museumwezen bleef het historicistische paradigma veel langer intact. Pas de laatste jaren gaan er kritische stemmen op over de discrepantie tussen de gebruikte (verouderde) methodologie en het onderwerp dat men bestudeert en/of toontoonstelt.

In 1908 schreef Jane Wright, bibliothecaresse van de Cincinnati Art Museum, haar beroemd *Pleidooi voor de kunstbibliotheek*⁶ waarin ze gedetailleerd alle taken van een (museum)-kunstbibliothecaris opsomt. Voor de eerste maal wordt de kunstbibliotheek als een volwaardig bibliothektype be-

schreven. In de eerste helft van de 20ste eeuw beleefden de kunstbibliotheken vooral in Engelstalige landen een spectaculaire opkomst. Dit resulteerde in de oprichting van zeer dynamische nationale en internationale vakverenigingen. In 1969 richtte de voornoemde Philip Pacey in Engeland de eerste organisatie van kunstbibliotheken op, Arlis/UK&Eire. In 1972 volgde Amerika met Arlis/NA. Omdat er nood was aan een internationale overkoepelende organisatie werd in 1977 binnen IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) een aparte sectie 'Kunstbibliotheken' opgericht. In 1995 werd het OKBN (Overleg Kunsthistorische Bibliotheken Nederland) in Nederland een officiële vereniging en wijzigde haar naam in OKBN*Arlis/NL. Daarmee werd het belang van internationale samenwerking bevestigd.

Hierom verdient het aanbeveling om het begrip 'kunstbibliotheek' ook in het Nederlandse taalgebied te gaan gebruiken zodat de voornaamste kenmerken van dit bibliothektype in Nederland en Vlaanderen uitgediept kunnen worden.

TYOLOGIE VAN DE KUNST-BIBLIOTHEEK

Diversiteit

Het opvallendste aan de kunstbibliotheek lijkt wel haar enorme diversiteit te zijn, die zonder twijfel haar onderwerp weerspiegelt. Een kunstbibliotheek beschrijven kan op velerlei manieren: via de inrichtende macht, de collectie en het collectiebeleid, de informatiedragers, de gebruikers en de ontsluiting van de informatiedragers.

Inrichtende macht en kunstbibliotheken

De notie 'kunstbibliotheek' verwijst naar de inhoud van een bibliotheekcollectie. (Kunst)bibliotheken kunnen echter ingericht worden door verschillende administratieve eindverantwoor-

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

delijken. Meestal worden deze bibliotheken dan ook onder die noemer ingedeeld. De Ifla onderscheidt onder andere: museumbibliotheken, schoolbibliotheken, universiteitsbibliotheken, overheidsbibliotheken en -archieven, openbare bibliotheken, bedrijfsbibliotheken.

Onder de Ifla ressorteren nog andere secties waar bibliotheken zich gegroepeerd hebben volgens inhoudelijke normen, waaronder grote secties van geografische bibliotheken en sociaal-wetenschappelijke bibliotheken. De ene indeling sluit de andere niet uit.

De collectie van een kunstbibliotheek

Het lijkt vanzelfsprekend dat de belangrijkste taak van kunstbibliotheken bestaat uit het verzamelen, bewaren en ontsluiten van informatie over KUNST. Maar juist deze specificiteit van de collectie bepaalt de totale interne organisatie van de bibliotheek.

Ten eerste is er de inhoud van de collectie, die gekenmerkt wordt door de uitgebreidheid en de heterogeniteit van wat onder de noemer 'algemene beeldende kunst' valt. Daarmee worden niet enkel de klassieke beeldende kunsten, architectuur en kunstgeschiedenis bedoeld, maar ook design, toegepaste kunst, filmkunst, videokunst, scenografie... Juist deze 'nieuwe' disciplines ontwikkelen zich de laatste tijd explosief.

Vroeger was er een duidelijke hiërarchische indeling van de verschillende kunstrichtingen. Schilderkunst en architectuur werden duidelijk belangrijker bevonden dan de grafische kunsten en andere disciplines die onder de noemer 'toegepaste kunst' werden gerangschikt. De laatste jaren is echter de neiging ontstaan om de verschillende disciplines met elkaar te vermengen waar-

door de grenzen tussen de disciplines vervagen (architectuur en beeldhouwkunst, beeldhouwkunst en keramiek-kunst...). Als gevolg daarvan ontstaat er een discrepantie tussen de levende kunstpraktijk en de klassieke organisatie van een kunstbibliotheek. De onmogelijkheid om hedendaagse kunstenaars/kunstvormen onder te brengen in het UDC-classificatiesysteem illustreert dat. Ook in de kunstgeschiedenis is er daardoor de laatste tien jaar veel veranderd. Lynn Korenic beschrijft in een artikel uit 1997 de veranderde premissen van wat zij 'new art history' of ook wel 'postmodern art history' noemt: *"The standard iconographical, stylistic and contextual methods of analysis were supplemented or largely replaced by methodologies derived from disciplines outside the (art) department, from literary studies, philosophy, psychology and anthropology."*⁷

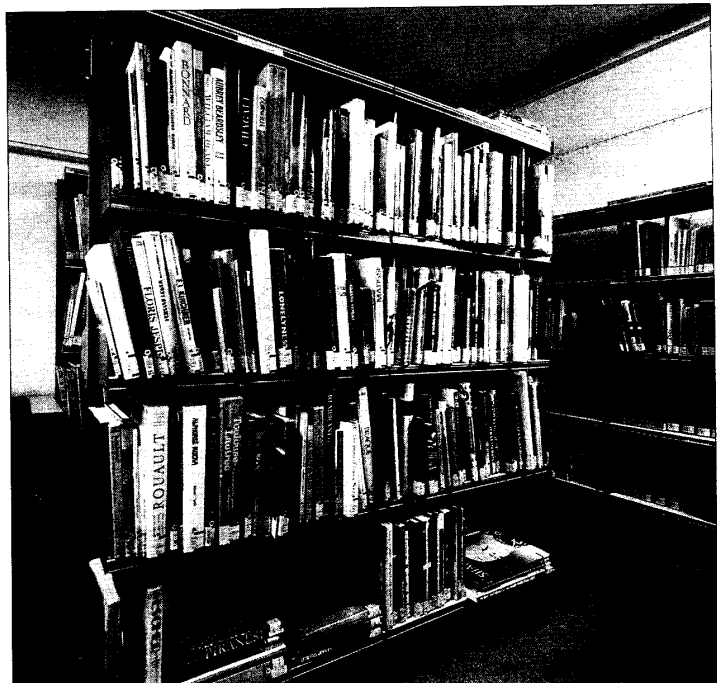
Een goede kunstbibliotheek moet anticiperen op al deze veranderingen. Dit betekent onder andere een grondige aanpassing van de collectie die daar-

door nog uitgebreider wordt dan zij in oorsprong al was, of, zoals Paul Greenhalgh van het Victoria & Albert Museum het krachtig formuleert: *"Are you able to cope with a world of art which is 29% not art?"*⁸.

Het collectiebeleid van een kunstbibliotheek

Opsporen en selecteren van relevant materiaal gebeurt in kleine kunstbibliotheken door de bibliothecaris en zijn medewerkers. Bij universiteitsbibliotheken worden vaak vakreferenten ingeschakeld, terwijl in museumbibliotheken dikwijls de conservator en tijdelijke curatoren het aankoopbeleid mee bepalen. In hogeschoolbibliotheken houdt de bibliothecaris ook rekening met de specifieke wensen van docenten, studenten en/of met een bibliotheekraad.

(Kunst)publicaties worden hoofdzakelijk op vier manieren verworven: door aankoop, ruil, schenking of bruikleen.

Kunstenaarsmonografieën worden frequent geraadpleegd en staan daardoor vaak alfabetisch gerangschikt per discipline bij elkaar. Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.

Bij openbare bibliotheken, hogeschool- en universiteitsbibliotheken is aankoop de meest voorkomende vorm van verwerving, in ieder geval in Europa. In de Verenigde Staten verwerven veel bibliotheken ten minste een deel van hun collectie door schenkingen van particulieren en/of bedrijven. Sponsoring is daar een ingeburgerde praktijk. In museumbibliotheken wordt een belangrijk deel van de collectie verworven door ruil. Vooropgesteld dat deze bibliotheken deel uitmaken van musea die een actief tentoonstellingsbeleid voeren dat begeleid wordt door eigen publicaties. Daarbij kunnen bepaalde musea een vaste ruilovereenkomst sluiten, waarbij alle publicaties van de instelling standaard naar elkaar worden opgestuurd. Meestal echter betreft het occasionele ruil, waarbij specifiek naar bepaalde catalogi wordt gevraagd. Een vierde mogelijkheid tenslotte is bruikleen. Daaronder kan ook interbibliothe-cair leenverkeer (IBL) worden verstaan.

Met de schaalvergroting ten gevolge van de toenemende automatisering van de bibliotheekcollecties wordt ook in kunstbibliotheken gesproken over een regionaal, nationaal, zelfs een internationaal collectiebeleid. Engeland heeft een National Art Library (Victoria and Albert Museum Library) en ook Frankrijk werkt volop aan een 'Institut national d'histoire de l'art', dat in de oude gebouwen van de Bibliothèque Nationale in de rue de Richelieu in Parijs zal worden gevestigd⁹.

De verscheidenheid van informatiedragers

Een ander aspect van de collectie van de kunstbibliotheek is de diversiteit van de materialen. Dit beperkt zich meestal niet tot een ruim aanbod van tijdschriften, boeken en naslagwerken die de (uitgebreide) geschreven kunstliteratuur bevatten. Ook diverse andere media die interessante informatie aandragen zijn terug te vinden in een kunstbibliotheek: tentoonstellingscatalogi, veilingcatalogi, museumcatalogi, jaarboeken, kunstenaarsboeken, kunste-

In moderne kunstbibliotheken zijn er naslagwerken in gedrukte vorm, op cd-rom en op internet. Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.

naarsmonografieën, artikels, gedrukte ephemera, dia's, foto's, ekta's, losse reproducties en illustraties, folders, afiches, multiples, videobanden, films, cd-roms, cdi's, microfiches, scripties, doctoraten, kunstobjecten, maquettes ... Dat dit complicaties veroorzaakt bij het verwerven, plaatsen en bibliografisch ontsluiten spreekt voor zich. Aangezien de kunstwereld zeer internationaal georiënteerd is, komen deze informatiedragers ook nog eens van verschillende plaatsen en zijn zij geschreven in verschillende talen.

Bij de plaatsing van de boeken moet er rekening gehouden worden met de meest uiteenlopende formaten (minuscuur klein, tot reuzengroot), de meest uiteenlopende bindwijzen (schroeven, ritsen en ingewikkelde vouwmappen zijn geen uitzondering), publicaties in dozen, kaften met strikken, harmonica varianten... Het omslagmateriaal is vaak buitenissig (vilt, watten, metaal) en fragiel (zijdepapier, papier met uitsparingen). Veel uitgaven vragen een aparte behandeling en opstelling. Sommige uitgaven moeten na enkele jaren

achter slot, omdat ze schaars zijn geworden, gegeerd, en bijzonder kostbaar.

Het grootste verschil met de collectie van een andere bibliotheek is dat die van een kunstbibliotheek hoofdzakelijk, mét enige uitzonderingen, bestaat uit reproducties en secundaire literatuur. Een muziekbibliotheek daarentegen bezit vaak zowel de uitvoeringen op muziekdragers alsook de partituren. Met uitzondering van de bibliotheken die horen bij een kunstmuseum, bezit een kunstbibliotheek enkel verwijzingen naar de authentieke kunstwerken. De voormalige voorzitter van Arlis/UK&Eire, Trevor Fawcett, heeft over dit onderwerp een filosofisch getint artikel geschreven waarin hij tot de conclusie komt dat ook reproducties "can create their own sense of authenticity [...] because they also have a psychological existence as mental constructs"¹⁰.

Dit gaat evengoed op voor de hele collectie van een kunstbibliotheek. De kunstbibliotheek is in zoverre uniek dat

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

zij de enige plaats is waar allerlei (reproducties van) kunstuitingen en -geschriften samen geraadpleegd kunnen worden. De geografische verspreiding van kunstwerken maakt dit in de realiteit haast onmogelijk. De kunstbibliotheek biedt als het ware een conceptuele samenhang van kunstuitingen en vormt zo een echt 'kunst-universum'.

Gebruikers van een kunstbibliotheek

De kenmerkende diversiteit van de kunstbibliotheek wordt ook duidelijk in het gebruik ervan. Gebruikers hebben vaak behoefte aan diverse informatie, gaande van zeer technische gegevens, economische zaken, tot uitgesproken filosofische, of zelfs associatieve benaderingen van een kunstwerk.

Volgens W. Freitag¹¹ zijn er drie grote groepen gebruikers:

- *professionelen*, zoals kunsthistorici, algemene historici, doctorerende universiteitsstudenten, museumcuratoren, critici, kunstenaars en medewerkers van educatieve (kunst-)diensten;
- *studenten*, zowel universiteitsstudenten en studenten van kunstopleidingen als scholieren uit het middelbaar onderwijs;
- *geïnteresseerden*, waaronder kunstverzamelaars, museumbezoekers, lezers van (wetenschappelijke) kunsttijdschriften.

De wensen van al deze gebruikers zijn zeer verschillend. Wie min of meer uniforme eisen stellen aan een bibliotheek, zijn de gebruikers van universitaire kunstbibliotheken. Wetenschappelijk geschoolde gebruikers maken op een meer 'rationele' manier gebruik van een kunstbibliotheek. Meestal zijn zij op de hoogte van de zoekmethodes in een bibliotheek. Zij kunnen de catalogi ge-

bruiken, weten wat excerpten zijn en zoeken dit alles op in (on line) catalogi of op cd-roms.

Volgens Deirdre Stam¹² zou het zoekgedrag van kunstenaars vaak associatief en onvoorspelbaar zijn. De collectie moet voor hen in een open kast staan. Hun zoekgedrag sluit sterk aan bij dat van studenten van kunstacademies. Wat gezocht wordt kan niet altijd duidelijk worden omschreven en ontstaat soms al zoekend. Een kunstbibliotheek heeft voor hen een bijzonder hoog 'grasduingehalte'. Een ander fenomeen is dat boeken en tijdschriften niet alleen op de klassieke wijze worden geraadpleegd. Niet zelden zie je hogeschoolstudenten in de leeszaal zitten met een flesje water en een penseel om een snelschets of aquarel te maken van een afbeelding uit een boek. In een hogeschoolbibliotheek worden overigens meer beelden gekopieerd dan teksten. Deze beelden dienen als bron voor het creatieve werk van de studenten. De vraag naar kleurkopieën (scans) is dan ook groot.

Ook specifiek voor kunstbibliotheekgebruikers is dat ze in de leeszaal een zeer groot werkvlak nodig hebben bij hun opzoekingen. Dit komt door de meestal veel grotere formaten van boeken en tijdschriften in vergelijking met andere bibliotheken, en ook de snelheid waarmee ze, voornamelijk zoekend naar beeldmateriaal, de boeken en tijdschriftenjaargangen doornemen.

Het personeel van een kunstbibliotheek

Het eerste artikel waar de kunstbibliotheek als afzonderlijk bibliotheektype werd besproken, hield eigenlijk een pleidooi voor het ambt van kunstbibliothecaris. Jane Wright omschreef aan het begin van deze eeuw nauwgezet wat dit werk precies inhield¹³. De basisgedachte was dat het een hoogst ondanbaar werk betrof. Dertig jaar later zou Herman J. Henkle een meer specifieke opsomming geven van de eisen die men aan een kunstbiblio-

Studenten 'grasduinen' (informatie associatief raadplegen) in de Sint-Lucasbibliotheek, Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, Campus Gent. Door de grote formaten hebben ze meer ruimte nodig in de leeszaal. Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.

thecaris kon en moest stellen¹⁴:

- de kunstbibliothecaris moet een gedegen kunsthistorische kennis bezitten, alsook een zeer ruime algemene kennis van andere aanverwante kennisgebieden;
- hij moet veel talen kennen: basisvereisten zijn Engels, Frans, Duits, Nederlands, Zweeds en Italiaans...;
- hij moet een gedegen kennis van bibliotheektechnische zaken bezitten om over volgende zaken kundig te kunnen oordelen: aankoop en verwerving, catalogisering en classificatie, referentiewerk en bibliografieën opstellen, administratie.

De ontsluiting van de informatiedragers

Aangezien kunstbibliotheken zowel een specifiek publiek als een verscheiden collectie hebben, is het logisch dat zij op bepaalde vlakken afwijken van wat bibliotheektechnisch gangbaar is.

Titelbeschrijving en catalogusbouw

Kunstbibliotheken moeten zeer verscheiden informatiedragers beschrijven, wat de complexiteit van de titelbeschrijving verhoogt. Zij hebben dan ook vaak eigen regels en gewoonten ontwikkeld voor bibliografische beschrijvingen en catalogusbouw.

Vaak wordt kunsthistorische informatie zeer gedetailleerd ontsloten, waardoor er afwijkingen op de internationale regels ontstaan. Vaak ook moeten elementen weergegeven worden die bij andere titelbeschrijvingen van geen belang zijn, bijvoorbeeld de tentoonstellingsdata, de verkoper van een kunstenaarsboek, de tussenpersoon bij een veiling, de curator van een tentoonstelling, de verzamelaar, een speciale collectie...

Toch maken veel kunstbibliotheken hun bibliografische beschrijvingen – zoveel als maar mogelijk is – volgens de ISBD-regels¹⁵. Uniformisering van bibliografische gegevens is noodzakelijk in het licht van de toenemende automatise-

ring. De integratie van bibliografische gegevens om uiteindelijk te komen tot één gezamenlijke catalogus vereist immers standaardisatie van de inhoud en de fysieke vorm van een bibliografische beschrijving.

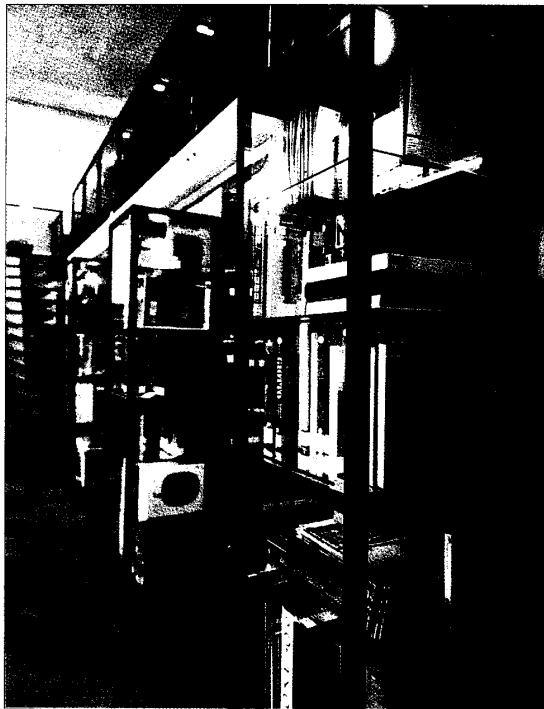
De opvallendste afwijking van de algemene bibliografische catalogiseringsregels ligt in de keuze van de hoofdingang. Bij documenten waarbij het werk van één

enkele kunstenaar wordt behandeld, wordt de kunstenaar als auteur beschouwd. Meestal is het de gewoonte dat de samensteller of de inrichtende instelling als verantwoordelijke auteur wordt aangeduid. Het is ook mogelijk het document te beschouwen als een anoniem werk. Er gaan echter steeds meer stemmen op om hier de internationale catalogiserings- en classificatieregels aan te passen¹⁶.

Over het algemeen wordt er in de landen met goed werkende organisaties die de belangen van kunstbibliotheken behartigen veelvuldig overleg gepleegd over dergelijke onderwerpen¹⁷.

Classificatiesystemen

Kunstbibliotheken gebruiken dikwijls een zelf aangepaste versie van de kunstcategorie van één van de drie grote classificatiesystemen (klasse 700 bij UDC en DCC; klasse N bij het LCC). Soms wordt ook een zelf ontworpen classificatiesysteem gebruikt. Het na-deel van beide opties is dat de syste-

*Kostbare werken krijgen een plaats in vitrinekasten die op slot kunnen.
Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.*

men hun waarde slechts behouden wanneer ze regelmatig bijgewerkt worden. Elke verandering moet nagezien en indien nodig aangepast worden door gespecialiseerd personeel. Aangezien een boek zelden zo eenduidig in elkaar zit dat het door één cijfer, hoe lang en complex ook, kan worden samengevat, blijven er altijd lacunes in deze vorm van onderwerpsontsluiting.

Doorgaans kiezen universiteitsbibliotheken en overheidsinstellingen voor UDC en LCC en trachten ze zo dicht mogelijk bij het originele classificatiesysteem te blijven. Museumbibliotheken en documentatiecentra daarentegen hebben vaak een andere geschiedenis achter de rug en bezitten een zodanig gespecialiseerde collectie dat ze meestal eigen classificatiesystemen gebruiken. In het algemeen hebben de classificatieschema's grotendeels aan belang ingeboet. Er zijn zoveel verschillende opvattingen over de indeling van de wetenschappen en zoveel verschillende zoekmogelijkheden dankzij de automatisering van bibliografische beschrijvingen dat de starheid en de

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

overzichtelijkheid van de classificaties zeer gedateerd aandoen. Systematische catalogi worden vaak gereduceerd tot plaatsingssysteem.

Trefwoordsystemen en thesauri

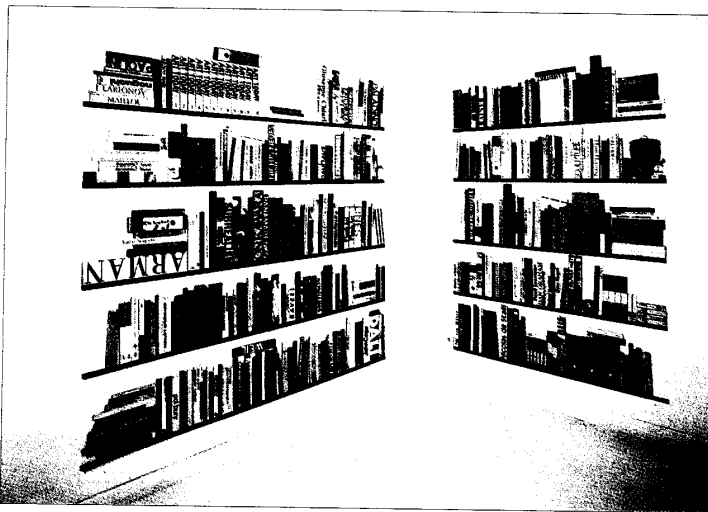
De meest gekende kunstthesaurus is zonder enige twijfel de *Arts and Architecture Thesaurus* (AAT) van het Getty Research Institute. Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) in Den Haag is sinds 1994 bezig met de vertaling van dit referentiewerk. Dit project zit nu in de laatste fase waarbij de index wordt gecontroleerd en aangevuld door gespecialiseerde redacties¹⁸. Voorlopig gebruiken de meeste Nederlandstalige kunstbibliotheeken een algemene

namen (Ulan) die tot 30 juni 1999 vrij on line geraadpleegd konden worden.

Bibliografische cd-roms en gegevensbanken op internet

Steeds meer bekende referentiewerken stappen over op het elektronisch aanbieden van onderwerpsgerichte bibliografieën van publicaties, zowel op cd-rom als on line. Dit heeft het voordeel dat men op eenvoudige wijze (maar niet altijd betaalbaar) aanvullingen en aanpassingen kan leveren en installeren. De bevraging van zulke geautomatiseerde informatiebestanden verloopt ook veel sneller.

Kunsthistorische secundaire literatuur wordt op dit vlak bijzonder goed ontsloten. Het betreft voornamelijk de excerpten van artikels in kunsttijdschriften, maar niet uitsluitend.

Kunstenaar Denmark gebruikt kunstboeken als onderwerp voor schilderijen. Hier één van zijn werken: *Fake library*, 1981-1989. Afmetingen: 204 x 350 x 1 cm. Foto: Johan Luyckx.

trefwoordenlijst die men dan aanvult met eigen vertalingen van gespecialiseerde termen waarbij men de Engelstalige AAT als referentiewerk gebruikt. Sinds april 1997 is deze vrij op het internet te raadplegen¹⁹. Het Getty Instituut publiceert onder andere ook gezaghebbende spellingslijsten van geografische plaatsnamen (TGN) en kunstenaars-

Voor algemene kunstgeschiedenis is de *Art Index* één van de bekendste kunstbibliografieën. De *Bibliography of the History of Art* (BHA - de opvolger van de *International Repertory of Literature of Art* (*Rila*)) en de *Art Bibliographies Modern* geven meer gespecialiseerde informatie. Voor architectuur zijn de *Avery Index* (Amerikaanse index) en de

Api (*Architectural Publications Index*, opgebouwd door het Riba, Royal Institute of British Architects) gekende onderzoeksinstrumenten. De eerste beslaat ook literatuur over design. De *Absis* (*Architectuur-Bouwtechniek-Ste-debouw-Informatie-Systeem*, gemaakt door de TU-Delft, Bouwkunde) geeft referenties van Belgische en Nederlandse architecten, en buitenlandse architecten van bouwwerken in Nederland en België. Toegepaste kunsten en design worden gezamenlijk ontsloten in de *Design and Applied Art Index* (DAAI). Fotografische reproducties van meer dan één miljoen kunstwerken kunnen worden opgezocht en gelokaliseerd in de *Witt Computer Index*.

Er heerst nog enige onzekerheid over copyright voor het on line raadpleegbaar maken van indices en kritische en indicatieve bibliografieën. Meestal lost men dit op door deze databases en databanken enkel binnen een lokaal netwerk vrij te geven. Enkele belangrijke kunsthistorische databases zoals de *Avery Index*, *Rila* (*Repertory of the Literature of Art 1975-1989*) (= de voorloper van BHA) en de *Witt Computer Index*²⁰ konden tot 30 juni 1999 on line geraadpleegd worden op de website van het Getty Research Institute.

Door de opkomst van internet zijn er nieuwe vormen van bibliografieën ontstaan²¹. Internet biedt namelijk allerlei informatie over kunst, kunstopleidingen, kunstmusea, kunstpublicaties... Vanuit de behoefte om deze informatie te kanaliseren ontstonden internetclassificatielijsten. Dat zijn eigenlijk uitgebreide 'bookmark'-lijsten die op een systematische manier gepresenteerd worden en waarbij de aangeboden informatie telkens een korte indicatieve bespreking meekrijgt.

De *Art, Design, Architecture and Media Information Gateway* (Adam)²² valt te vergelijken met een on line pu-blieks-catalogus van internetbronnen, zoals websites en mailinglists waaraan ook een hiërarchische zoekboom gekoppeld is. Naast informatie over de vermelde disciplines bevat deze database

ook informatie over museologie, conservering en relevante hulpwetenschappen.

De Nederlandse Koninklijke Bibliotheek heeft een gelijkaardig project opgestart. DutchESS (Dutch Electronic Subject Service, daarvoor NBW genoemd) is een gids waarbij internetbronnen die relevant zijn voor wetenschappelijk onderzoek door vakspecialisten worden geselecteerd en geannoteerd. DutchESS excerpert dus niet enkel kunsthistorische informatie²³. Maar de informatie over kunst die wordt opgenomen is gegarandeerd van hoge kwaliteit. Wie een tijdje zoekt vindt er uiteraard nog vele andere op het net.

Automatisering

Universitaire kunstbibliotheken hebben wat automatisering betreft een beduidend voordeel omdat zij samen met alle andere departementsbibliotheken werden opgenomen in grootschalige automatiseringsprojecten. Nadeel is dan weer dat de softwarepakketten die daarvoor worden gebruikt niet altijd voldoende specifiek zijn om de kunsthistorische informatie te ontsluiten.

Museumbibliotheken daarentegen waren ongeveer de laatste om te beginnen met automatisering. Het publiek in deze instellingen beperkte zich tot voor kort tot de medewerkers van het museum en enkele wetenschappelijke onderzoekers en studenten. Pas met de veranderende taak van musea, waarbij de nadruk steeds meer kwam te liggen op hun educatieve rol, ontstond de behoefte om ook museumbibliotheken degelijker te ontsluiten zodat ruimer gebruik en uitwisseling van gegevens mogelijk zullen worden.

Bij de automatisering van kunsthistorische collecties moet rekening worden gehouden met specifieke eisen. Zo zijn er aparte zoekingen vereist voor kunstenaarsnamen, tentoonstellingscatalogi, veilingcatalogi, tentoonstellingsdata, -plaatsen, curatoren van tentoonstellingen...

Informatiedragers in een kunstbibliotheek zijn qua vormgeving en formaat zeer divers. De opslag van dergelijke kwetsbare publicaties vereist extra zorg. Foto: Karel Moortgat.

In Nederland en Vlaanderen maken diverse grote kunstbibliotheken gebruik van Tinman software²⁴. Dit is een geïntegreerd informatiesysteem onder msdos met een on line catalogus waaraan modules voor uitleenadministratie, besteladministratie en circulatieregistratie voor seriële publicaties kunnen worden gekoppeld. Voor het publiek is er een Opac (Online Public Access Catalogue) beschikbaar in de catalogusmodule. De applicaties Tinlib, Tindoc en Tinreg kunnen speciaal aangepast worden voor de ontsluiting van kunsthistorische informatie. Omdat Tinman-software niet verder wordt opgevolgd door de leverancier in Nederland, namelijk Bureau IMC, wordt nu uitgekeken naar andere softwarepakketten.

Jan van der Starre, medewerker van het RKD, kondigde aan dat de collecties van

verschillende grote Nederlandse kunstbibliotheken die Tinlib-software gebruiken, samengevoegd worden op een cd-rom die in de zomer van 1999 klaar zal zijn. De eerste versie van een nationale kunstbibliotheek is dan een feit²⁵.

In Vlaanderen zijn enkele kunstbibliotheken²⁶ geautomatiseerd met het softwareprogramma Vubis, andere werken met Tinman-applicaties²⁷. In het kader van het Museumdecreet worden de collecties van de Vlaamse musea nu geïnventariseerd met een nieuw softwareprogramma van Bureau IMC²⁸. Daarbij is ook een (zeer beperkte) module Literatuur en Documentatie voorzien. Het is nog onduidelijk hoeveel museumbibliotheken dit programma effectief zullen gebruiken om de bibliotheekcollectie te ontsluiten.

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

Het RKD heeft een zeer nuttige afdeling automatiseringsadviezen waarbij de standaardpakketten voor museale automatisering geëvalueerd worden en aangepaste applicaties op line voorgesteld worden. Ook andere instituten zoals Echo van de Europese Gemeenschap bieden gedetailleerde overzichten met automatiseringsgegevens²⁹.

Men begint nu andere toepassingen te ontwikkelen. De integratie van informatieopslag en -ontsluiting³⁰ is daar maar één voorbeeld van. Ook de ontwikkeling van 'digital imaging' is interessant. Dit alles komt mee voort uit de snelle ontwikkeling die de informatiesector kent sinds de uitbouw van plaatselijke en internationale netwerken (Lan's, internet, usenet...).

De vraag rijst naar de implementatie van multimedia- en internetgegevens in de bestaande on line catalogi van de kunstbibliotheek. Aanpassingen en herwerkte versies van bestaande softwareprogramma's worden momenteel op de markt gebracht³¹.

Een groot probleem bij de automatisering van (oude) kunstbibliotheek is de retro-invoer waar altijd te weinig tijd of geld voor overblijft. Het resultaat is meestal een gesplitste collectie waarbij de oude collectie nog steeds ontsloten wordt op steekkaarten of op microfiches, en de meest recente informatiedragers opzoekbaar zijn op een geautomatiseerd systeem.

Gebruik van multimedia en internet

Multimedia en internet zijn verdere ontwikkelingen van ideeën en vaardigheden die in eerste instantie aanleiding gaven tot de automatisering van bibliotheek-technisch manueel werk. In dat opzicht is het bedrieglijk ze als afzonderlijke ontwikkelingen te bespreken. Er is sprake van 'multimedia' wanneer meer dan twee digitale media samen gebruikt moeten worden om informa-

ARIA is een nieuwe manier om de prachtige verzameling van het Rijksmuseum te bekijken en te beschrijven. Een interactief multimedia-systeem geeft u vrije toegang tot een enorme hoeveelheid informatie. Informatie over ruim 700 kunstwerken uit het Rijksmuseum door teksten, afbeeldingen, video's en animaties. Met ARIA kan nu ook iets wat nooit kon: verbanden leggen tussen kunstwerken uit verschillende delen van de omvangrijke collectie van het Rijksmuseum. Een schilderij wordt gecombineerd met een zilveren kan, een 17de-eeuws landschap met zijn 17de-eeuwse voorbeeld.

De informatie in ARIA wordt op allerlei manieren gepresenteerd. De ARIA-gebruiker kan vanuit verschillende invalshoeken zoeken en zoeken. En natuurlijk zal hij na de beelden op het scherm, de echte kunst willen bekijken. De vindplaatsen van de geselecteerde kunstwerken kunnen dan ook gratis op een plattegrond worden afgedrukt.

ARIA is a new way to view and to study the Rijksmuseum's superb collection. And through one of the monitor screens and an interactive multimedia system gives you simple access to an enormous quantity of information. The information concerns more than 700 works of art in the Rijksmuseum in the form of texts, illustrations, videos and animations. With ARIA you can now do something that used to be impossible: make connections between artworks in various parts of the Rijksmuseum's extensive collection. A painting can be combined with a silver jug, a 17th century landscape with its 17th century model.

The information in ARIA is sorted in all manner of ways. The ARIA user can search and zap from various angles of approach. And after viewing the images of the screen, of course, you'll want to see the art itself. So to help you, the locations of the accessed artworks can be printed out, free of charge, on a floor plan.

Vertaal-Button
Alle informatie is tweetaalig (Nederlands/Engels).
Translation button
All information is bilingual (Dutch/English).

Catalogus
Alle kunstwerken soort bij soort geordend, staan bij sterven, zelfportretten bij zelfportretten. De catalogus-trefwoorden bieden de mogelijkheid om diars door de verzameling van het Rijksmuseum te zoeken.
All works of art are ordered type by type. Then with terms will search with all parts of the catalogue keywords. make use to zap type through the Rijksmuseum collector.

Encyclopedie
Ruim 800 trefwoorden zijn opgenomen in de encyclopedie, zoals grafische technieken, expressioneisme, geverfmaak, heiligen en dieren.
The encyclopedia contains over 800 keywords, such as graphic techniques, expressionism, painting, saints and animals.

Thema's
Het verband tussen een schilderij van Frans Hals en een Japanse lakdoos in de vorm van een tuynvogel wordt direct duidelijk wanneer het thema 'Tweelid' en trouw wordt aangeraakt.
The connection between a painting by Frans Hals and a Japanese lacquer box in the shape of a turtle dove when you touch the theme 'twelid' and marriage.

Schaal
Van alle kunstwerken is de maat in verhouding tot de menselijke maat te zien.
The size of all works of art is related to human scale, indicated.

Zoek
Kunstwerken kunnen tot in detail bekeken worden.
Works of art can be examined in detail.

Het zoeken op kunstenaarsnaam laat in een oogopslag allerlei verschillende kunstwerken van een kunstenaar zien.
A search under an artist's name shows you all the various works of a particular artist at a glance.

Plaats en tijd
Een selectie van allerlei soorten voorwerpen die in een bepaalde tijd en een bepaalde plaats (land, streek, stad) gemaakt zijn.
You can also make a selection of subjects of items which were created in a particular time and a particular place in history, region or item.

Pop-up
Het woordenboekje van ARIA ruim 800 aanspreekbare kaders met een korte toelichting.
The ARIA dictionary, more than 800 accessible frames with a short explanation. Includes an audio dictionary.

In het Aria-project kunnen er visuele verbanden gelegd worden tussen de verschillende werken van een collectie.

tie te leveren over een bepaald onderwerp. Dat kan in de vorm van tekst, tekeningen, foto's, bewegende beelden van film of video of geluidsweergave. De term 'interactieve media' wordt gebruikt wanneer er een wisselwerking (communicatie) ontstaat tussen het multimediasysteem en zijn gebruiker.

Het gebruik van multimedia (in een museum) kan zeer ingrijpend zijn. In een on line gepubliceerd document van het International Council of Museums (Icom) over multimedia in musea wordt dit als volgt geformuleerd: "Fully integrating multimedia into museum operations requires the definition of audience to include museum visitors, researchers, and staff, whether in the museum or working remotely locally, nationally, or globally".³²

De laatste jaren is de ontwikkeling van allerlei applicaties op dit gebied groot. Het is duidelijk dat kunstbibliotheek een erg interessante manier krijgen aangeboden om hun werking te opti-

maliseren en verder uit te bouwen³³. Vooral in musea kan het belang van multimedia niet onderschat worden. Er kunnen (visuele) verbanden worden gelegd tussen de verschillende werken van een collectie zoals bij het Aria-project in Amsterdam, maar men kan ook de reproducties, dia's en glazen negatieven van een kunstbibliotheek door digitalisering beter conserveren.

Een andere interessante toepassing zijn geïntegreerde gegevensbestanden waarbij de software of nieuw ontwikkelde protocollen het mogelijk maken verbanden te leggen tussen de bibliotheekcollectie en de basisregistratie van de kunstwerken van een museum.

BEROEPSVERENIGINGEN EN SAMENWERKINGSVERBANDEN

In een artikel uit 1981 waarvan oorspronkelijk de titel was *Vive la différence: the uniqueness of Art Libraries* somt Philip Pacey de redenen

op waarom kunstbibliotheken behoefte hebben aan een goed werkende organisatie en samenwerkingsverbanden: "If art libraries did not differ from other libraries, there would be no need for art library associations. If art libraries all over the world were not in some respects similar, there would be no possibility of, or purpose in, an international art library association. It is indeed in the ways in which they differ from other libraries which art libraries, differing from one another, have in common, and this, and the special knowledge and skills which are required of those who care for them, is the basis of an association between art libraries and art librarians."³⁴

Nog in 1965 betreurt Wolfgang M. Freitag dat er nauwelijks internationale samenwerking is tussen kunstbibliotheken. Meer dan dertig jaar eerder al voorzag de voorzitter van Arlis/NA en kunstbibliothecaris in Harvard dat de automatisering de kunstbibliotheken zou dwingen tot samenwerking.

Er zijn drie soorten van beroepsverenigingen mogelijk³⁵:

- een kunstsectie binnen een nationale (regionale) bibliotheekorganisatie;
- een onafhankelijke kunstbibliotheekorganisatie;
- netwerken waarbij de samenwerking tussen de diverse bibliotheken gestimuleerd wordt maar waar privé-persoonen geen lid van kunnen worden.

Nationale en internationale samenwerking

Bibliotheken gingen pas tegen het einde van de vorige eeuw samenwerken. De twee grootste bibliotheekverenigingen van de Verenigde Staten van Amerika waren de *American Library Association* (ALA), gesticht in 1876, en de *Special Libraries Association* (SLA), gesticht in 1909. Pas in 1924 werd naar aanleiding van een congres besloten dat kunstbibliothecarissen elkaar jaarlijks zouden ontmoeten. Dit was het begin van de Art Subsection/Section van de ALA.

In 1967 stichtte Jacqueline Viaux binnen de *Association des bibliothécaires française* (ABF) een aparte sectie voor kunstbibliotheken. Twee jaar later, in 1969, werd de *Art Libraries Society* (Arlis/UK&Eire) gesticht. In 1972 volgde de Verenigde Staten dit goede voorbeeld en stichtte naar analogie met het succesvolle Britse initiatief Arlis/NA (Noord-Amerika). Nadien kwam er ook nog een Arlis/ANZ (Australië en Nieuw Zeeland). In 1995 werd in Duitsland het AKMB (*Arbeitsgemeinschaft der Kunst- und Museumbibliotheken*) opgericht. Andere ARLIS-organisaties zijn: Arlis/MOQ (Montreal, Ottawa, Quebec, °1987), Arlis/Ontario (°1992), Arlis/AMBAC (Mexico, °1984), Arlis/Norden (Overkoepelend voor de vijf Scandinavische landen, °1987), Arlis/Norge (Noorwegen, °1983), Arlis/MOS (Rusland, °1994), Arlis/Spain (Spanje, °1993).

Al deze groeperingen zijn buitengewoon actief. Regelmatig worden er lezingen, congressen of studiedagen ingericht. Sommige geven een tijdschrift uit (*Art libraries journal*, *Art documentation*). Recent hebben de verschillende verenigingen ook eigen websites en zijn er nieuwsgroepen en discussielijsten³⁶ waar kunstbibliothecarissen tot gezamenlijk overleg komen.

Fototoestel om dia's/foto's te maken uit boeken en tijdschriften in de Hogeschool voor Wetenschap & Kunst, Sint-Lucas Gent. Foto: Jan Van Goidsenhoven / MC-studio's.

In 1977 werd binnen de internationale bibliotheekvereniging Ifla een sectie Kunstbibliotheken opgericht (Ifla Art Libraries Section). Sindsdien organiseert deze sectie tijdens het jaarlijkse, internationale Ifla-congres een apart programma over kunstbibliotheken. Deze organisatie biedt een platform om afspraken te maken over internationale samenwerking en projecten. Op de website van de sectie worden de diverse projecten uitgebreid beschreven³⁷.

BEROEPSVERENIGINGEN EN SAMENWERKINGSVERBANDEN IN NEDERLAND EN VLAANDEREN

Zowel Nederland als Vlaanderen bezitten een rijke keur aan kunstbibliotheken. Tenminste, wanneer men de *International Directory of Art Libraries* raadpleegt. Op de website³⁸ staan voor Nederland 39 kunstbibliotheken genoteerd, voor Vlaanderen zijn dat er 35. Men zou kunnen verwachten dat de behoefte aan overleg reëel is.

In december 1982 kwamen in Nederland voor het eerst enkele bibliothecarissen van grote kunsthistorische bibliotheken bijeen. Zij besloten toen om dat regelmatig te doen om ideeën uit te wisselen. Dit overlegorgaan noemde zichzelf *Overleg Kunsthistorische Bibliotheken Nederland* (OKBN). Het was geen officiële vereniging en het kende ook geen andere organisatievorm. Evenmin bestonden er toen al banden met grotere internationale organisaties zoals Ifla of NVB.

Vier jaar later waren er reeds 50 'leden'. De populariteit van de vereniging en de trouwe aanhang tijdens lezingen en activiteiten bewezen dat er in Nederland behoefte was aan overleg binnen de sector. De rode draad die volgens Gert Jan Koot³⁹ doorheen alle vroege vergaderingen liep, was de behoefte aan coördinatie van de collectievorming. Niet toevallig waren vlak daarvoor ernstige besparingsmaatregelen doorgevoerd bij de kunsthistorische bibliotheken.

De kunstbibliotheek: begrip, typologie en samenwerking

In 1986 was het OKBN reeds de organisator van de 'Tweede Europese Conferentie van de Sectie Kunstbibliotheken'. Sindsdien is OKBN druk bezig met allerlei initiatieven, gaande van inhoudelijke ontsluiting tot automatisering en multimedia. Met het oog op het nakende Ifla-congres in Amsterdam (augustus 1998) werd in 1995 beslist om het OKBN om te vormen tot een echte vereniging. Zo kon zij als gastheer de sectie 'Art Libraries' van Ifla ontvangen. De structuur van de vereniging komt overeen met die van de Arlis/UK&Eire. De aangepaste naam van de organisatie, OKBN*Arli/NL, verwijst ook naar deze Engelse voorloper.

In februari 1998 werd een website⁴⁰ ontworpen waar het meest recente nieuws over de vereniging wordt gepubliceerd. Er zijn ook verwijzingen naar de verschillende collecties van Nederlandse kunsthistorische informatie⁴¹. DutchESS is als link op de homepage aan te klikken.

Momenteel zijn de meeste Nederlandse kunstbibliotheken (universiteits-, museum én hogeschoolbibliotheken) lid van OKBN*Arli/NL.

De situatie in Vlaanderen ziet er minder rooskleurig uit. Na het symposium *Grensverkenningen: overleg Vlaamse en Nederlandse Kunstbibliotheken* dat op initiatief van het Nederlandse RKD, het OKBN en enkele Vlaamse bibliothecarissen in 1994 in Den Haag werd georganiseerd, en waar veel Vlaamse kunstbibliothecarissen aan deelnamen, is er niet of nauwelijks sprake van samenwerking of verder overleg tussen de kunstbibliotheken. Veelal is dit te wijten aan een nijpende onderbezetting van zowat alle kunstbibliotheken in Vlaanderen, op eender welk institutioneel niveau. Er heerst nauwelijks structureel overleg over de collectie van kunstboeken in Vlaanderen of over gezamenlijke projecten zoals het bespreken en bestuderen van nieuwe soft-

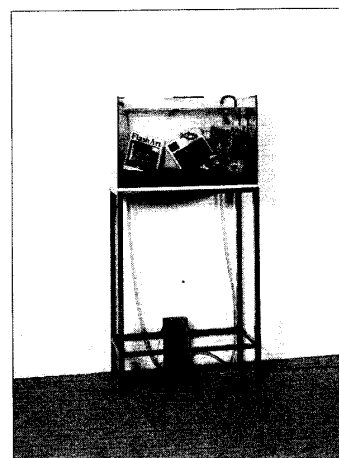
ware. Enkele kunstbibliothecarissen uit Vlaanderen nemen als niet-stemgerechtigde buitenlandse deelnemers deel aan de vergaderingen van het OKBN*Arli/NL.

Buiten het symposium in Den Haag waren er nog twee andere aanzetten tot samenwerking. Binnen de 'Vlaamse Museumvereniging' bestaat er een 'Commissie Museumbibliotheken', die in 1991 opgericht is ter gelegenheid van een studiedag in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Brussel (KMSKB). Een ander initiatief ligt bij de bibliothecarissen van de hogescholen met opleidingen beeldende kunst en architectuur, die samenkwamen in de Sint-Lucasbibliotheek in 1996.

Men kan zich voor de toekomst enkele vragen stellen.

- Is er in Vlaanderen interesse voor een sectie kunstbibliotheken en hoe moet die eruitzien? En binnen welke overkoepelende organisatie zou zo een samenwerking mogelijk zijn?
- Zijn de Vlaamse kunstbibliothecarissen krachtig genoeg om als een 'sectie kunstbibliotheken' te werken in de VVBAD?
- Zullen de Vlaamse kunstbibliotheken zich, zoals Ierland deed bij Engeland, aansluiten bij Nederland en wordt het dan een Arlis/NL&VL? Of zullen ze zich verenigen over de taalgrenzen en gemeenschappen heen en een Arlis/België vormen?

Of de samenwerking tussen kunstbibliotheken in Vlaanderen georganiseerd wordt opgezet of zich geleidelijk vanzelf zal ontwikkelen, het idee dat samenwerking noodzakelijk is voor een goede bibliotheekwerking, is vandaag de dag vanzelfsprekend. Er is in ieder geval dringend behoefte aan verder wetenschappelijk onderzoek over de werking van de kunstbibliotheek als specifiek bibliotheektype. Dit kan dan de basis vormen voor verdere discussies en voor een beter inzicht in de werking van deze intrigerende bibliotheeksoort.

Kunstwerken door de Antwerpse kunstenaar Denmark: A quick look at art new, 1994. Afmetingen 162,7 x 81 x 40,7 cm. Foto: Johan Luyckx.

NOTEN

1. URL: <http://www.rkd.nl>
  2. Feather, John (ed.), *International encyclopedia of information and library science*. - London: Routledge, 1996.
  3. Pacey, Philip, *Art Libraries Associations worldwide and the Ifla Section of Art Libraries*, in: *A reader in art librarianship*. München: Saur, 1985. - (Ifla Publications; 34). - P. 180.
  4. Freitag, Wolfgang M, *Art libraries*, in: Kent, Allan, *Encyclopedia of library and information science*. - New York: Dekker, 1968-1998. - P. 571.
  5. Een filosofisch begrip dat o.a. door Friedrich Nietzsche en Karl Popper werd gebruikt om de verborgen constructie aan te duiden waarbij de ontwikkeling van het maatschappelijke, politieke en sociale leven vanuit een onontkoombare historische wetmatigheid wordt verklaard. Een goede analyse én praktische illustratie van de notie 'historicisme' vormt de evaluatie van de kunsthistorische opleidingen in de Benelux door redactieleden van *De witte raaf*. Jacobs, Steven, [e.a.], *Anatomie van een fossilisatie*, in: *De witte raaf*, (nov.-dec. 1996) 64; p. 1-6.
  6. Wright, Jane, *Plea of the art librarian*, in: Pacey, Philip (ed.), *A reader in art librarianship*. - München: Saur, 1995. - P. 3-5.
  7. Korenic, Lyn, *Inside the discipline, outside the paradigm: keeping track of the new art history*, in: *Art libraries journal*, 22 (1997) 3; p. 13.
- De website van AR LIS/NA bevat een zeer goede kritische bibliografie van boeken, tijdschriften én websites over 'new art history', samengesteld door Lyn Korenic. URL: <http://www.lib.duke.edu/lilly/arlis/publications/newart.html>

8. Greenhalgh, Paul, *The art library - a moving target*, in: *Art libraries journal*, 20 (1995) 2; p. 13-17.
9. Het Rijkskunsthistorisch Documentatiecentrum (RKD) in Nederland vervult in zekere zin ook een nationale rol.
10. Fawcett, Trevor, *Art reproductions and authenticity*, in: *Art libraries journal*, 22 (1997) 2; p. 20-25.
11. Freitag, Wolfgang M., *Art libraries*, in: Kent, Allan, *Encyclopedia of library and information science*. - New York: Dekker, 1968-1998. - P. 580.
12. Stam, Deirdre, *Artists and art libraries*, in: *Art libraries journal*, 20 (1995) 2; p. 21-24.
13. Wright, Jane, *Plea of the art librarian*, in: Pacey, Philip (ed.), *A reader in art librarianship*. - München: Saur, 1985. - P. 3-5.
14. Henkle, Herman H., *Educational needs of art librarians*, in: Pacey, Philip (ed.), *A reader in art librarianship*. - München: Saur, 1985. - P. 22-26.
15. Zie o.a. de 'Anglo-American Cataloguing Rules' (2nd edition).
16. De overlegraad van Ovinob (Provinciale Centrale Catalogus van Oost-Vlaamse Openbare Bibliotheken) overweegt om het gebruikte classificatieschema SISO o.a. op het vlak van kunstenaarsmonografieën aan te passen. Alle informatiedragers die uitsluitend over één enkele kunstenaar handelen zouden onder de desbetreffende discipline worden gerangschikt waarna een alfabetische specificatie op naam zou worden toegevoegd. Dit is nog maar een voorstel tot wijziging. Voorlopig werd geopteerd om de Siso-classificatieregels strikt toe te passen.
17. Arlis/UK&Eire, Section Cataloguing and Classification Committee
Arlis/NA Cataloging Section-web site <http://w3.arizona.edu/arlis>
18. Op de website van het RKD wordt er verder uitleg verschaft over dit project.
<http://www.rkd.nl/prjcts/aat-n.htm>
19. http://shiva.pub.getty.edu/aat_browser
20. <http://www.ahip.getty.edu/index/databases.html>
21. Dieter Lampens, bibliothecaris van het KMSKA, deed vorig jaar verslag van het Arlis/UK&Eire congres dat in 1997 de nieuwste ontwikkelingen in verband met internet uitgebreid behandelde. *Art libraries in the Cyber-Age: Arlis congres 3-6 juli 1997*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 74 (1998) 1; p. 31-36.
22. <http://www.adam.ac.uk>. Begin juni 1999 bevatte Adam 2046 verwijzingen naar websites.
23. In februari 1998 bevatte DutchESS 220 kunstbronnen. Zie: Wishaupt, Maggy, *The 'Nachtwacht' is not a restaurant: the DutchESS guide to quality information on the Internet*, in: *Art libraries journal*, 23 (1998) 2; p. 12-14.
24. In 1986 opteerde het RKD in Den Haag voor de Tinman-applicatie Tinlib. Bijna gelijktijdig besloot het Rijksmuseum in Amsterdam hetzelfde. Nadien hebben verschillende andere grote kunstbibliotheken, voornamelijk van musea, beslist om dit systeem aan te kopen.
25. Starre, Jan H.E. van der, *Automation at the RKD: a short overview*, in: *Art libraries journal*, 23 (1998) 2; p. 15-17.
26. Het betreft de kunstbibliotheek van de Musea voor Schone Kunsten te Brussel en de Sint-Lucasbibliotheek van de Hogeschool Wetenschap en Kunst te Gent.
27. O.a. de bibliotheek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen en het Lode Craeybeckx-documentatiecentrum van het Middelheimpark te Antwerpen-Wilrijk.
28. Het betreft het softwareprogramma IMC-modules: <http://www.museumserver.nl/buroimc/>
29. Relevante on line informatiebronnen zijn: museale automatisering, een apart onderdeel binnen de website van het RKD: <http://www.rkd.nl/>
I*M Europe, advies ivm telematica van de Europese Gemeenschap: <http://www2.echo.lu/libraries/en/libraries.html>
- Arlis/NA Technological education committee: <http://www.lib.duke.edu/arlis/survey/systsurv.htm>
30. Lampens, Dieter, *Geïntegreerde informatie-opslag en -ontsluiting in een museum*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 68 (1992) 2; p. 15-27.
31. Op de technologiebeurs van het Ifla-congres in Amsterdam in 1998 werden verschillende aangepaste of nieuwe systemen voorgesteld waaronder Vubis4 Windows; Admuse; Microsoft Digital Library...
32. Introduction to Multimedia in Museums: <http://www.rkd.nl/pblctns/mmwg/tbl.htm>
33. Een zeer mooi voorbeeld is het interactief multimediasysteem Aria van het Rijksmuseum te Amsterdam dat op het Arlis congres van 16 tot 21 augustus 1998 te Amsterdam werd gepresenteerd.
34. Pacey, Philip, *Art Libraries Associations worldwide and the Ifla section of Art Libraries*, in: *A reader in art librarianship*. München: Saur, 1985. - (Ifla Publications; 34). - P. 178-190.
35. Idem.
36. Websites van Arlis/UK&EIRE: <http://www.arlis.nal.vam.ac.uk/link/link.html> en Arlis/NA: <http://www.lib.duke.edu/arlis/about.html>. Discussielijsten van Arlis/UK&Eire: <http://www.mailbase.ac.uk/lists/artdeslib/> en Arlis/Na: <http://www.lib.duke.edu/lilu/arlis.arlis.html>
37. Ifla Section of Art Libraries: <http://www.ifla.org/VII/s30/sal.htm>
38. International Directory of Art Libraries: <http://iberia.vassar.edu/ifla-idal>
39. Koot, G.J. *Het Overleg Kunsthistorische Bibliotheken in Nederland: grensverleggend of aan de zijlijn*. - Congrespapier n.a.v. symposium 'Grensverkenningen: Overleg Vlaamse & Nederlandse Kunstbibliotheken' op 24 oktober 1994.
40. <http://www.let.ruu.nl/~okbn>
41. Een degelijk (Engelstalig) overzicht van de kunsthistorische infrastructuur in Nederland biedt de website van het RKD: <http://www.let.ruu.nl/~okbn/rafadre.htm>

SAMENVATTING

In Vlaanderen is er relatief weinig literatuur verschenen over kunstbibliotheken en hun problematiek. Een belangrijke reden voor dit gebrek aan reflectie kan zijn dat er geen georganiseerde samenwerking bestaat tussen Vlaamse kunstbibliotheken. In landen waar dat wel het geval is, leveren beroepsverenigingen een platform voor reflectie over de kunstbibliotheek. Deze bijdrage tracht een dergelijk platform te introduceren in Vlaanderen. Eerst wordt het begrip 'kunstbibliotheek' omschreven en historisch gesitueerd; dan volgt een overzicht van internationale verenigingen van kunstbibliotheken en hun activiteiten. Tot slot worden de mogelijkheden voor samenwerking in Vlaanderen besproken, getoetst aan de situatie in Nederland.

ABSTRACT

In Flanders there are only a few publications on art libraries and their problems. A major reason for this lack of reflection may lie in the absence of organised collaboration between art libraries in Flanders. In countries where associations of art libraries do exist, there is a platform for reflection on art librarianship. This paper is an attempt to initiate such a platform in Flanders. It first discusses the origin of the notion 'art library' and further elaborates on the characteristics of art libraries. Next, an overview is provided of associations of art libraries internationally and their activities. The paper concludes with the possibilities for collaboration between art libraries in Flanders. It compares the situation here with that in the Netherlands.